

บทที่ 5

การเปลี่ยนแปลงของศัพท์

ผู้วิจัยได้นิยามความหมายของคำว่า วิวัฒนาการศัพท์ ในงานวิจัยครั้งนี้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปศัพท์ เสียง หรือความหมายของศัพท์ ดังนั้น เพื่อให้เห็นวิวัฒนาการของศัพท์การเมืองการปกครอง ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของศัพท์ว่ามีลักษณะใดบ้าง โดยพิจารณาจากการเปลี่ยนรูปและความหมายของศัพท์เป็นสำคัญ

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของศัพท์มีหลายลักษณะ เช่น การเปลี่ยนรูปศัพท์ การเปลี่ยนความหมายของศัพท์ การเลิกใช้ศัพท์ เป็นต้น

5.1 การเปลี่ยนแปลงของศัพท์การเมืองการปกครอง

เมื่อศึกษาศัพท์การเมืองการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7 พบว่า การเปลี่ยนแปลงรูปและความหมายของศัพท์เดิมที่มีอยู่ อาจจำแนกได้ 4 ประเภท คือ 1. ใช้รูปเดิมความหมายเดิม 2. ใช้ความหมายเดิมเปลี่ยนรูปศัพท์ 3. ใช้รูปศัพท์เดิมเปลี่ยนความหมาย 4. การเลิกใช้ศัพท์ ดังจะกล่าวโดยละเอียดตามลำดับ ดังต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ศัพท์ที่ใช้รูปเดิมและความหมายเดิม มีดังนี้

ศัพท์ที่ไม่ได้แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

ศัพท์ฝ่ายบริหาร

ผู้ปกครองส่วนกลาง

ขุนนาง อรรคมหาเสนาบดี สมุหนายก สมุหพระกระลาโหม
เจ้าหมื่น มุลนาย เจ้าภาชี นายอากร

ผู้ถูกปกครอง

ไพร่สม ไพร่หลวง เลก ทาส

หน่วยงานส่วนกลาง

วัง (กรม, กระทรวง) ท้า (กรม)

หน่วยงานส่วนภูมิภาค

เมืองจัตวา หัวเมือง

กฎระเบียบในการปกครอง

พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด

หนังสือทางราชการ

สิ่งที่ใช้เป็นหลักฐาน

แกงไต ตราแดง หางว่าว ส้ามะโนคร้ว ปี่

สิ่งที่เจ้าหน้าที่ใช้ติดต่อกัน

ห้องตรา คุกอักษร บัตรหมาย ใบบอก

สิ่งที่รัฐเก็บจากประชาชน

ภาษี

สิทธิอำนาจต่างๆของประชาชน

ศักดินา

คัมภีร์ฝ่ายตุลาการ
หนังสือทางราชการ
 ฎีกา

คัมภีร์ที่แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

คัมภีร์ฝ่ายบริหาร
ผู้ปกครองส่วนกลาง
 กงสุล

ผู้ปกครองส่วนภูมิภาค
 ปลัดมณฑล สารวัด

หน่วยงานส่วนกลาง
 กระทรวง ข้าราชการ พระคลังมหาสมบัติ

หน่วยงานส่วนภูมิภาค
 ภาค มณฑล กิ่งอำเภอ ข้าราชการ

กฎระเบียบในการปกครอง
 กฎมณเฑียรบาล

คัมภีร์ฝ่ายตุลาการ
 บุคคล

อนุญาตตุลาการ ผู้พิพากษา

หน่วยงาน
 ศาลมณฑล ศาลแขวง

2. คำพจน์ที่ใช้ความหมายเดิมแต่เปลี่ยนรูปคำพจน์ มี 2 ลักษณะ ได้แก่

ก. เปลี่ยนรูปคำพจน์ ได้แก่

คำพจน์ที่ไม่ได้แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก
คำพจน์ฝ่ายบริหาร

หน่วยงานส่วนกลาง

กระทรวงเมือง เปลี่ยนเป็น กระทรวงนครบาล

สิ่งที่รัฐเก็บจากประชาชน

ค่าราชการ เปลี่ยนเป็น รัชชูปการ

คำพจน์ที่แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

คำพจน์ฝ่ายบริหาร

ผู้ปกครองส่วนกลาง

เสนาบดี เปลี่ยนเป็น รัฐมนตรี

คอเวอนแมนต์, คอแวนแมนต์ เปลี่ยนเป็น รัฐบาล

ปรีวีเคาน์ซิลลอร์ เปลี่ยนเป็น องคมนตรี

ผู้ปกครองส่วนภูมิภาค

ข้าหลวงเทศาภิบาล เปลี่ยนเป็น สมุหเทศาภิบาล

ผู้ว่าราชการเมือง เปลี่ยนเป็น ผู้ว่าราชการจังหวัด

ปลัดเมือง เปลี่ยนเป็น ปลัดจังหวัด

ผู้ถูกปกครอง

ลับแขก เปลี่ยนเป็น คนในบังคับ

หน่วยงานส่วนกลาง

มรุธาธร (กระทรวง) เปลี่ยนเป็น ราชอาณาจักร, ราชอาณาจักร

ธรรมการแลศึกษาธิการ เปลี่ยนเป็น ธรรมการ, ศึกษาธิการ

โยธาธิการ เปลี่ยนเป็น คมนาคม

หน่วยงานส่วนภูมิภาค

เมือง เปลี่ยนเป็น จังหวัด

กฎระเบียบในการปกครอง

คอนลิตูชั่น เปลี่ยนเป็น รัฐธรรมนูญ

สิทธิอำนาจต่างๆของประชาชน

ลิบบาตี เปลี่ยนเป็น เสรีภาพ

ศัพท์ผ่านิติบัญญัติบุคคล

ปอลิติเซียน เปลี่ยนเป็น นักการเมือง
 ปาร์ตี, โปลิตีกัลปาตี เปลี่ยนเป็น คณะการเมือง คณะพรรค
 การเมือง
 เมมเบอร์ปาลิยเมนต์ เปลี่ยนเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
 ผู้แทนราษฎร

หน่วยงาน

ปาลิยเมนต์ เปลี่ยนเป็น รัฐสภา
 เลเนต เปลี่ยนเป็น สภาสูง

หลักการ

โปรเตด เปลี่ยนเป็น คัดค้าน

ศัพท์ผ่านิตลาการหน่วยงาน

ศาลเมือง เปลี่ยนเป็น ศาลจังหวัด

ข. การเปลี่ยนเสียง ลักษณะการเปลี่ยนเสียงภายในคำซึ่งพิจารณาจากข้อมูลมีดังนี้

- การตัดเสียงภายในคำ ได้แก่การตัดเสียงพยัญชนะภายในคำออก ซึ่งคำที่มีการตัดเสียงภายในคำออก ได้แก่

1. คำที่ฝ่ายบริหาร

1.1 หน่วยงาน

1.2.1 หน่วยงานส่วนกลาง

- 1) กระลาโหม เปลี่ยนเป็น กลาโหม โดยตัดเสียง [ร] ออก คำว่า 'กระลาโหม' ปรากฏใช้ในสมัยรัชกาลที่ 4, 5 และ ต้นรัชกาลที่ 6 ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 เปลี่ยนมาใช้คำว่า 'กลาโหม' และคงใช้ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7

รัชกาลที่ 4
"แต่พระองค์สมุหพระกระลาโหมก็เหนจะเสียดผู้หญิงให้ขึ้นไปพระบาทไม่ได้"
(พระราชหัตถเลขาพระราชทานกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ)

รัชกาลที่ 5

"แต่รายงานนั้นกับต้นकारต้องจะต้องยื่นให้กระทรวง กระลาโหม ในกำหนด"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 3 ตอน 1 หน้า 209)

รัชกาลที่ 6

"ให้กระทรวงกระลาโหม เป็นกระทรวงบังคับบัญชาการทหารบก"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 23 หน้า 384)

"ให้เสนาบดีกระทรวงกลาโหม เป็นผู้รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 183)

รัชกาลที่ 7

"กระทรวงกลาโหม มีหน้าที่ป้องกันราชอาณาจักร..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 60)

- เปลี่ยนเสียงภายในคำ เป็นการเปลี่ยนเสียง
พยัญชนะภายในคำ จากเสียงหนึ่งเป็นอีกเสียงหนึ่ง ได้แก่

1. ศัพท์ฝ่ายบริหาร

1.3 หลักการและวิธีการ

1.3.4 สิ่งที่รัฐเก็บจากประชาชน

1) สมพัตลร สมภักศร หรือ สมพักศร

มีความหมายว่า อากรซึ่งเรียกเก็บจากต้นไม้ล้มลุก

ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 4, 5, 6 และ 7

สมัยรัชกาลที่ 4, 5 และ 6 ใช้ สมพักศร หรือ สมภักศร

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 7 ใช้ สมพัตลร มีการเปลี่ยนเสียงตัว

สะกดจาก เสียงพยัญชนะ ก เป็น เสียงพยัญชนะ ด ซึ่งใช้

รูปตัว ด

รัชกาลที่ 4

"..ให้คุ้มค่าน้ำค่าตลาดสมพักศรได้เพียงราคาตำลึงหนึ่ง"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4)

รัชกาลที่ 5

"บรรดาสวรรหรือไร่อันมีต้นไม้ที่ต้องด้วยพิกัดอากรจะต้อง

เสียอากรสมภักศร ทั้งหมด"

(ประชุมกฎหมายประจําคกเล่ม 17 หน้า 37)

รัชกาลที่ 6

"ให้งดเก็บเงินอากรสมพักศร และสมพักศรไม้ 8 อย่าง

(นอกจากพริกไทย)"

(ประชุมกฎหมายประจําคกเล่ม 36 หน้า 77)

รัชกาลที่ 7

"เมื่อเดือนกรกฎาคม 2474 รัฐบาลได้ลดอัตราอากรค่า

นา ไร่ยาสูบ ไร่อ้อย และค่าที่สวน และต้นตาลโตนด

ลงกึ่งหนึ่งและยกเลิกอากร สมพัตลร"

(ประชุมกฎหมายประจําคกเล่ม 46 หน้า 20)

3. คำศัพท์ที่ใช้รูปเดิมแต่เปลี่ยนความหมาย การเปลี่ยนความหมายของคำศัพท์เป็นการนำคำศัพท์ที่มีอยู่มาใช้ในความหมายที่ต่างจากความหมายเดิม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภทได้แก่

ก. ความหมายกว้างออก หมายถึง คำคำศัพท์ซึ่งเดิมมีความหมายเพียงความหมายเดียวต่อมามีหลายความหมาย หรือคำศัพท์ซึ่งเดิมมีความหมายเฉพาะเจาะจงต่อมามีความหมายกว้างขึ้น ซึ่งคำศัพท์ที่มีความหมายกว้างออกมีดังนี้

1. ศัพท์ฝ่ายบริหาร

1.1 บุคคล

1.1.1 ผู้ปกครอง

1.1.1.1 ผู้ปกครองส่วนกลาง

1) เสนาบดี

สมัยรัชกาลที่ 4 ใช้ในความหมายว่า ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งรับผิดชอบราชการกรมทั้ง 4 ได้แก่ เวียง วัง คลัง นา "ขณะนั้นพระเจ้าแผ่นดินไทยได้รับของถวาย แลเสนาบดีไทยได้รับกำนัลของพวกจีนนั้นเขาก็มีความยินดีโสมนัสมากเพราะหลงโลก"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 8)

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5, 6, 7 ใช้ในความหมายว่า ผู้บัญชาการกระทรวง
รัชกาลที่ 5

"อนึ่งตำแหน่งเสนาบดี ผู้ว่าราชการกรมพระนครบาลเป็นตำแหน่งใหม่..."

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 11 หน้า 16)

รัชกาลที่ 6

"ส่วนตำแหน่งเสนาบดีนั้น แต่โบราณมาก็ได้เคยมีตำแหน่งเสนาบดีวังเป็น จตุสดมภ์ผู้ 1"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 25 หน้า 93)

รัชกาลที่ 7

"ให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแจ้งไปทางพนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อให้ผู้ยื่นเรื่องราวทราบ"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 38 หน้า 249)

1.2 หน่วยงาน

1.2.1 หน่วยงานส่วนกลาง

1) มหาดไทย

ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 4, 5, 6 และ 7

มีความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ รัชกาลที่ 4

"กรมมหาดไทยฝ่ายเหนือมีบังคับบัญชาอาชวอ์ร้องขึ้นไปต่าง ๆ เป็นอันมาก"

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานพระยาวิจิตรชลธี)

รัชกาลที่ 5

เมื่อมีการปรับปรุงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 หน้าที่ราชการของกระทรวงมหาดไทยเปลี่ยนแปลงไป คำว่า

มหาดไทย จึงใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ปกครองดูแลราชอาณาจักร ยกเว้นเขตกรุงเทพฯ

"บรรดาหัวเมืองชั้นในชั้นนอก และเมืองประเทศราชที่แบ่งเป็นปักษ์ใต้อยู่ในกระทรวงกระลาโหมก็ดี เป็นฝ่ายเหนือ อยู่ในกระทรวงมหาดไทยก็ดี แลอยู่ในกระทรวงต่างประเทศก็ดี ตั้งแต่บัดนี้สืบไปให้อยู่ในบังคับบัญชากระทรวงมหาดไทย"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 14 หน้า 205)

รัชกาลที่ 6

ใช้ความหมายเดียวกับรัชกาลที่ 5

"เป็นอันมิใช่ว่าการปกครองนั้นเป็นเฉพาะหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทย แลนครบาล"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 23 หน้า 449)

รัชกาลที่ 7

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ในการปกครองรักษาความสงบเรียบร้อยในพระราชอาณาจักร และบริการ

ลาธารณสุข

"กระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่ในการปกครองรักษาความสงบเรียบร้อยภายในราชอาณาจักร และบริการสาธารณสุข"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 46 หน้า 60)

2) โยธาธิการ

ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 5 และ 6

รัชกาลที่ 5

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ดูแลการก่อสร้างต่างๆ
"ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง กรมโยธาธิการ ขึ้นสำหรับที่
จะได้บังคับการโยธาการก่อสร้างทั้งปวง"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 12 หน้า 63)

ต่อมาใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ดูแลการก่อสร้างต่างๆ และ การไปรษณีย์โทรเลข

"ในรัตนโกสินทรศก 109 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
รวมการโยธาต่างๆที่อยู่ในกระทรวงต่างๆขึ้นแลรวมกรม
โทรเลขไปรษณีย์เข้าใน กระทรวงโยธาธิการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศก)

รัชกาลที่ 6

รัชกาลที่ 6 ใช้ในความหมายเดียวกับรัชกาลที่ 5 แต่ต่อมา
เปลี่ยนเรียกว่า กระทรวงคมนาคม

"กระทรวงโยธาธิการจึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูล
พระกรุณาทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พระราชทานพระบรม
ราชานุญาตให้เปิดใช้การโทรเลขขึ้นที่เมืองสกลนคร แล
เมืองนครพนม"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 24 หน้า 87)

ข. ความหมายแคบเข้า หมายถึง คำศัพท์ซึ่งเดิมมีความหมายหลายความหมายต่อมามีความหมายเพียงความหมายเดียว หรือหมายถึงคำศัพท์ซึ่งเดิมมีความหมายกว้างต่อมามีความหมายเฉพาะเจาะจงขึ้น ซึ่งศัพท์ที่มีความหมายแคบเข้ามีดังนี้

1. ศัพท์ฝ่ายบริหาร

1.1 บุคคล

1.1.1.1 ผู้ปกครองส่วนกลาง

1) รัฐมนตรี

ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 5 และ 7

รัชกาลที่ 5

ใช้ในความหมายว่า ผู้บัญชาการกระทรวง และผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งเป็นที่ปรึกษา

"..แลในรัฐมนตรีลภา่นั้นให้มีจำนวนรัฐมนตรีเป็นที่ปรึกษาคือพวกที่ 1 เสนาบดี ถ้าผู้แทนเสนาบดีในเวลานั้น กับพวกที่ 2 เป็นผู้ซึ่งจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขึ้นอีกไม่น้อยกว่า 12 นายนั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 14 หน้า 214)

รัชกาลที่ 7

ใช้ในความหมายว่าผู้บัญชาการกระทรวงทุกกระทรวง

"คำว่า เสนาบดี ให้อ่านเป็นรัฐมนตรี คำที่กล่าวถึงเสนาบดีกระทรวงใดให้หมายความว่าเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงนั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 437)

1.1.1.2 ผู้ปกครองส่วนภูมิภาค

1) กำนัน

สมัยรัชกาลที่ 4 ใช้ในความหมายว่า ผู้ดูแลคนในเขตบ้านหนึ่ง

"ถ้ามีตราสำคัญรูปสิงห์โตดวงหนึ่ง รูปช้างดวงหนึ่ง แม่กองผูกนี้เป้นสำคัญไปจับให้นายอำเภอ กำนัน เชื้อฟ้ง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 7 หน้า 240)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5, 6, 7 ใช้ในความหมายว่า ผู้ปกครอง ตำบลซึ่งเลือกจากผู้ใหญ่บ้าน

รัชกาลที่ 5

"ให้ผู้ใหญ่บ้านทั้งปวงในตำบลเลือกกันเป็นกำนันนายตำบลคน 1"
(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 16 หน้า 34)

รัชกาลที่ 6

"ให้ผู้ใหญ่บ้านทั้งปวงในตำบลนั้นเลือกกันเป็นกำนันนายตำบล คน 1"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 27 หน้า 222)

รัชกาลที่ 7

"...และให้เป็นหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่จะป่าวประกาศแก่ราษฎรในตำบลและหมู่บ้านของตน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 503)

2) นายอำเภอ

สมัยรัชกาลที่ 4 ใช้ในความหมายว่า บุคคลซึ่งได้รับแต่งตั้งให้รับผิดชอบท้องที่หนึ่ง

"ก็อย่าให้ผู้รักษาเมือง ผู้รังกรมการ นายบ้าน นายอำเภอ นายน้ำ นายอากร ขนอนตลาดเชื่อฟังเอาว่าเป็นตราภูมิ เป็นอันขาดทีเดียว"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 7 หน้า 324)

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5, 6, 7 ใช้ในความหมายว่า หัวหน้าผู้ปกครองอำเภอ

รัชกาลที่ 5

"นายอำเภอคนหนึ่งถือศักดินา 600 ไร่ เป็นผู้บังคับรับผิดชอบ ในราชการประต้ามี่ในอำเภอทั่วไป"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 16 หน้า 46)

รัชกาลที่ 6

"การปกครองท้องที่อำเภอหนึ่งให้มีนายอำเภอเป็นประธาน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 35 หน้า 91)

รัชกาลที่ 7

"นายอำเภอสังกัดกระทรวงมหาดไทยมีอำนาจและหน้าที่บริหารราชการซึ่งก่อนใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นอำนาจและหน้าที่ของนายอำเภอและของกรมการอำเภอ"
(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 46 หน้า 512)

1.2.2 หน่วยงานส่วนภูมิภาค

1) แขวง

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ใช้ในความหมายว่า บริเวณซึ่งกำหนดให้เป็นเขตปกครองเขตหนึ่ง

"ถ้าเป็นแต่ประกาศของนายอำเภอประกาศแก่ราษฎรชาวบ้านตามแขวง ตามอำเภอ โดยบังคับเสนาบดี"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 5 หน้า 197)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาครองจากเมืองใช้เรียกในมณฑลอีสานและมณฑลพายัพต่อมาเปลี่ยนเป็นเรียก อำเภอ

". . . ขออนุญาตเปลี่ยนนามแขวงเสียใหม่ให้ตรงกับความเข้าใจของราษฎรเมืองนครเชียงใหม่คือ (1) แขวงแม่ขาน เปลี่ยนเป็นแขวงสันป่าตอง"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 19 หน้า 261)

2) เมือง

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ใช้ในความหมายว่า บริเวณที่กำหนดไว้เป็นเขตปกครองมีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครอง
รัชกาลที่ 4

"แล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้แต่งข้าหลวงกำกับกันออกไปสักเลข ณ หัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2401)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ใช้ในความหมายว่าหน่วยราชการส่วนภูมิภาคซึ่งประกอบด้วยอำเภอหลาย ๆ อำเภอ

รัชกาลที่ 5

"ให้ข้าหลวงเทศาภิบาล แลปลัดเทศาภิบาล แลผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้บัญชาการเรือนจำในมณฑล เมือง ที่ได้บังคับบัญชานั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 19 หน้า 38)

รัชกาลที่ 6

เปลี่ยนคำว่าเมืองเป็น จังหวัด ส่วนคำว่าเมืองใช้ในความหมายว่าเขตตำบล ใช้เรียกเฉพาะตำบลที่เคยเรียกว่าเมืองเท่านั้น

"ส่วนคำว่า เมือง ให้คงใช้สำหรับเรียกตำบลที่อาณาประชาราษฎร์ได้เคยเรียกมานานแล้วว่าเมืองแลจำกัดเพียงตำบลที่ได้เคยเรียกว่าเมือง มาแล้ว เช่นเมืองนิคมโลก หมายความว่า ตำบลที่อยู่ภายในเขตกำแพงเมืองหรือติดต่อกับกำแพงเมืองเท่านั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 29 หน้า 38)

1.2 หน่วยงาน1.2.1 หน่วยงานส่วนกลาง1) กรม

สมัยรัชกาลที่ 4 ใช้ในความหมายว่าหน่วยงานราชการซึ่งเป็นหน่วยงานใหญ่มีหน้าที่รับผิดชอบงานฝ่ายต่างๆ

"กรมมหาดไทยฝ่ายเหนือมีบังคับบัญชาขอร้องขึ้นไปต่างๆก็เปิ่นอันมาก"

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานพระยาวิจิตรชลธี)

สมัยรัชกาลที่ 5 ใช้ในความหมายว่าหน่วยงานราชการซึ่งเป็นหน่วยงานใหญ่มีหน้าที่รับผิดชอบงานฝ่ายต่างๆ และ หน่วยงานรองจากกรมใหญ่

"...ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้แยกกรมทหารบก ทหาร เรือ ออกจากกรมพระกระลาโหม..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 12)

ต่อมาใช้ในความหมายว่าหน่วยงานย่อยรองจากกระทรวง
"...แลรวมกรมโทรเลขไปรษณีย์เข้าในกระทรวงโยธาธิการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 12)

สมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 ใช้ในความหมายว่าหน่วยงานย่อย
รองจากกระทรวง

รัชกาลที่ 6

"แลให้ยกกรมทหารเรือขึ้นเป็นกระทรวง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 23 หน้า 382)

รัชกาลที่ 7

"ฐานะแห่งราชการระหว่างกระทรวงศึกษาธิการกับกรมธรรม
การตามที่แยกกันอยู่เวลานี้ยังไม่เหมาะแก่ทางการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 347)

2) ยุทธนาธิการ

ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 5

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ในการดูแลการ
ทหารบกและทหารเรือ

"แลในปีกุน นพศก 20 จุลศักราช 1249 (ร.ศ. 106) ได้
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้แยกกรมทหารบก ทหารเรือออก
จากกรมพระกระลาโหมตั้งกรมยุทธนาธิการขึ้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 12)

ต่อมาความหมายแคบลงเหลือ หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ดูแลการ
ทหารบก

"แลกระทรวงยุทธนาธิการนั้นทรงพระราชดำริเห็นว่าราชการ
จัดลงเป็นแบบแผน แลควรให้แก่กระทรวงเป็น
กรมยุทธนาธิการบังคับบัญชากรมทหารบกทั้งปวง...."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 12)

ในสมัยรัชกาลที่ 6 ยกเลิกกรมยุทธนาธิการ

"...จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เลิกกรมยุทธนาธิการเสีย"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 23 หน้า 382)

3) กระลาโหม

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ดูแลการ ทหารบกและหัวเมืองปักษ์ใต้

"ให้กรมวังหมายประกาศให้กรมมหาดไทย กรมกระลาโหม กรมท่า กรมคลังดีแจกพระราชบัญญัตินี้ประกาศให้รู้จงทั่วทุกหมวดทุกกรมทั้งในกรุงนอกกรุง"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 1 หน้า 69)

สมัยรัชกาลที่ 5 ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานดูแลการทหารบก ทหารเรือ และเครื่องสรรพาวุธ

"ให้เสนาบดีกระทรวงกระลาโหมมีหน้าที่เป็นผู้กำกับรักษาการทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับทหารบก ทหารเรือ และเครื่องสรรพาวุธยุทธภัณฑ์..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 14 หน้า 205)

สมัยรัชกาลที่ 6 ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการทหารบก

"ให้กระทรวงกระลาโหมเป็นกระทรวงบังคับบัญชาการทหารบก"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 23 หน้า 384)

สมัยรัชกาลที่ 7 ใช้ในความหมายว่าหน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ป้องกันอาณาจักร

"กระทรวงกลาโหมมีหน้าที่ป้องกันราชอาณาจักร..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 60)

1.1.1.1 ผู้ปกครองส่วนภูมิภาค1) ข้าหลวง

ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 4 มีความหมายว่าหญิงที่รับใช้ในพระราชวัง และ ข้าราชการที่ไปทำการชั่วคราว

"อีปรีกกับหม่อมหุ่น หม่อมนามคิดกันว่าพระองค์เจ้าหญิงสุกไม่อยู่ลูกกัญแจอยู่กับข้าข้าหลวง..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 5 หน้า 66)

"การจะแต่งข้าหลวงออกไปรั้งวัดปักแขวงกรุงเทพฯ"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2399)

รัชกาลที่ 5 และ 6 ใช้ในความหมายว่าข้าราชการซึ่งออกไป
ทำการชั่วคราว

รัชกาลที่ 5

"..ให้ข้าราชการไปเป็นตำแหน่งข้าหลวงประจำอยู่ใน
หัวเมือง 4 เมือง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 12 หน้า 118)

รัชกาลที่ 6

"เอาชื่อข้าหลวงมาใช้สำหรับเรียกข้าราชการที่ไปราชการชั่วคราว
ครั้งชั่วคราวให้ต้องตามประเพณีเดิมต่อไป"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 26 หน้า 54)

1.3 หลักการและวิธีการ

1.3.2 กฎระเบียบที่ใช้ในการปกครอง

1) กฎหมาย

ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 4, 5, 6 และ 7

สมัยรัชกาลที่ 4, 5, 6 ใช้ในความหมายว่า คำสั่งของผู้มีอำนาจ
สูงสุดในแผ่นดินเพื่อกำหนดให้ราษฎรกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง
"ถึงข้าเจ้าบ่าวข้าราชการเห็นว่ามีสติปัญญาควรเป็นที่ตัดสิ้น
ความโดยสัตย์โดยธรรมตามพระราชกำหนดกฎหมาย ให้สิ้น
สงสัยชอบใจแก่คนทั้งปวงได้"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 6 หน้า 11)

รัชกาลที่ 5

"ถ้าผู้ใดกินถาขายถาดั่งขายน้ำลูราโตซึ่งมิได้เสียภาษีเข้า
ฤาภาษีขึ้นในที่ควรจะต้องเสียตามความในมาตรา 4 แห่ง
กฎหมาย นี้ในบ้านเมืองฤาที่แห่งใดในแผ่นดินสยาม.."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 9 หน้า 40)

รัชกาลที่ 6

"ให้เลื่อนการใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นกฎหมายต่อวันที่ 1
เมษายน พุทธศักราช 2457"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 26 หน้า 51)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 ใช้ในความหมายว่า สิ่งที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นโดยคำแนะนำยินยอมของรัฐสภา

"บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 405)

2) พระราชกฤษฎีกา

ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 4, 5, 6 และ 7

ในสมัยรัชกาลที่ 4, 5, 6 ใช้ในความหมายว่า กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นโดยคำแนะนำของเสนาบดี

"...เหลืออยู่เท่าใดจึงแบ่งปันให้ตามพระราชกฤษฎีกาเดิม"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2494)

รัชกาลที่ 5

"แลมีพระราชกฤษฎีกาบังคับไว้ในลักษณะอาญาหลวงมาตรา 18 ว่ามีผู้มาฟ้องข้าทูลล่องธูลีพระบาทด้วยคดีประการใดขอให้เอาคดีเนื้อความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาก่อน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 13 หน้า 147)

รัชกาลที่ 6

"ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกาให้เป็นแบบฉบับสำหรับราชการตั้งแต่นี้ต่อไป"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 26 หน้า 150)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 ใช้ในความหมายว่า ข้อบังคับซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติ

"มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศ

พระราชกฤษฎีกา มาให้ทราบทั่วกันว่าได้ทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ ให้สร้างทางหลวง.."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 41 หน้า 1)

ค. ความหมายย้ายที่ หมายถึง คำศัพท์ซึ่งเดิมมีความหมายอย่างหนึ่งต่อมาเปลี่ยนจากความหมายเดิมเป็นความหมายใหม่ ซึ่งศัพท์ที่มีความหมายย้ายที่ มีดังนี้

1.1 ศัพท์ฝ่ายบริหาร

1.1.1 บุคคล

1.1.1.2 ผู้ปกครองส่วนภูมิภาค

1) ข้าหลวงใหญ่

เป็นคำไทยประสมมาจาก ข้าหลวง + ใหญ่
ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 5 ใช้ในความหมายว่าผู้บังคับการมณฑลพายัพและมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 เปลี่ยนเรียกว่า สมุหเทศาภิบาล
"ด้วยกระทรวงมหาดไทยได้รับโบบอกพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 21 หน้า 202)
สมัยรัชกาลที่ 7 ใช้ในความหมายว่า เจ้าหน้าที่ตรวจราชการฝ่ายบริหารทั่วไปตามที่คณะรัฐบาลหรือนายกรัฐมนตรีมีคำสั่ง

"ข้าหลวงใหญ่มีอำนาจและหน้าที่ตรวจราชการฝ่ายบริหารทั่วไปตามที่คณะรัฐมนตรีหรือนายกรัฐมนตรีจะให้มีคำสั่งเป็นครั้งคราว"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 47 หน้า 51)

2) อุปราช

ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 ใช้ในความหมายว่า
วังหน้า หรือองค์

รัชทายาทของพระมหากษัตริย์

รัชกาลที่ 4

"อุปราชเขมรมาถึงถวายบังคมแต่พระเจ้าแผ่นดินองค์ใหญ่ฝ่ายไทยเท่านั้นไม่ได้คำนับพระเจ้าแผ่นดินที่ 2 ถ้าพระเจ้าแผ่นดินที่ 3..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 8 หน้า 21)

รัชกาลที่ 5

"พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงตั้งพระมหาอุปราชฝ่าย
นำมาทุกแผ่นดิน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 10 หน้า 234)

ในสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 ใช้ในความหมายว่า ตำแหน่ง
ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งให้เป็นผู้
สำเร็จราชการประจำภาค

รัชกาลที่ 6

"ในคคหลังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้รวมมณฑลเข้าเป็น
ภาคมีอุปราชกำกับราชการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 29 หน้า 38)

รัชกาลที่ 7

"โปรดเกล้าฯให้ยกเลิกตำแหน่งอุปราชประจำภาคและมณฑล
ต่างๆเสีย"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 392)

1.1.2 หน่วยงาน1.1.2.2 หน่วยงานส่วนภูมิภาค1) ประเทศราช

ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 4, 5 และ 6

ในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 ใช้ในความหมายว่า เมืองซึ่ง
สวามิภักดิ์กับเมืองอื่นมีเจ้านครปกครองตนเองแต่ต้องส่ง
เครื่องราชบรรณาการมาตามกำหนดเวลา

"นานาประเทศราชที่ไม่รู้ความเก๋าก็จะสำคัญว่าเราฉลาดมี
อำนาจน้อยกว่าท่าน"

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานกรมหลวงวงศาธิราช
สนิท)

รัชกาลที่ 5

"..เว้นไว้แต่หัวเมือง ฤๅตำบล ฤๅประเทศราชแห่งใดแห่ง
หนึ่ง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 13 หน้า 18)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ใช้ในความหมายว่า เมืองซึ่งอยู่ใต้
การปกครองของเมืองอื่น

"..ซึ่งเราจะต้องใช้การมากขึ้นเพื่อรักษาเมืองประเทศราช
ของเรา"

(ความฝันของเยอรมันพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 หน้า 26)

4. คัพที่ที่เลิกใช้ วิวัฒนาการคัพที่ประเภทหนึ่ง คือ การเลิกใช้คัพที่
เมื่อศึกษาจากข้อมูล ผู้วิจัยพบว่า คัพที่ที่ใช้ในสมัยรัชกาลที่ 4 เช่น สมุหนายก
สมุหพระกระลาโหม ไพร่หลวง ไพร่สม เลก ทาส เมื่อมาถึงสมัย
รัชกาลที่ 5 ได้เลิกใช้ เนื่องจากมีการปรับปรุงการปกครองส่วนกลางและ
ส่วนภูมิภาคขึ้นใหม่ และมีการประกาศพระราชบัญญัติเลิกทาส ใช้พระราช
บัญญัติเกณฑ์ทหารแทน ระบบไพร่ ทาส ซึ่งมีมานานจึงสิ้นสุดลง ส่วนในสมัย
รัชกาลที่ 6,7 เมื่อมีการปรับปรุงราชการกระทรวง ซึ่งมีการยุบกระทรวง
บางกระทรวงมารวมกับอีกกระทรวงหนึ่ง ทำให้คัพที่ที่เคยใช้เดิมเลิกใช้ไปด้วย
เช่น กระทรวงทหารเรือ ต่อมายุบรวมกระทรวงกลาโหม อีกประการหนึ่ง
คือ มีการเปลี่ยนการเรียกชื่อ หน่วยงาน หรือ เจ้าหน้าที่ ทำให้คัพที่เดิม
เลิกใช้ เช่น ข้าหลวงเทศาภิบาล เปลี่ยนเป็น สมุหเทศาภิบาล เมื่อมีคัพที่
ใหม่มาแทน คัพที่เก่าจึงเลิกใช้'

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. คู่มือการเปลี่ยนรูปคัพที่ประกอบ

5.2 สรุป

ในช่วงรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7 ศัพท์การเมืองการปกครองมีการเปลี่ยนแปลง 4 ลักษณะ คือ

1. ใช้รูปเดิมความหมายเดิม
2. ใช้ความหมายเดิมแต่เปลี่ยนรูปศัพท์
3. ใช้รูปศัพท์เดิมเปลี่ยนความหมาย
4. เลิกใช้ศัพท์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย